

KI MIÉRT FÉL AZ ONTIKUS KULTÚRTÖRTÉNETTŐL?

Egy szellemi irányzat elismertetésének nehézségei és a polgárosodás

Dukkon Ágnes az *Egzisztencia és kultúra* című Bölcsészfüzetről frott recenziójában (Protestáns Szemle 1993. 4.) annak a kétségének ad hangot, hogy lehet-e, szabad-e "egy-egy nagy fölismerést mindenáron, programszerűen, emberi eszközökkel bevezetni? Ilyenkor — írja — óhatatlanul Dosztojevszkij Raszkolnyikovja jut eszembe, akinek elmélete... banalitásba, képtelenségbe torkollik, a hitvány, védtelen uzsorásasszony meggyilkolásába". Éppen ezért ő a maga részéről idegenkedve, gyanakodva figyeli az ontikus kultúrtörténetet, amely "prófétálásra, meggyőződésünk hirdetésére, a hallgatók, a nagy kérdések elől megfutamodó, kisikló kultúratagadók felrázására" szólít fel, pedig — mint írja — "hogyan megtérnek és mennyien, most is, mint mindig, Isten kezében van".

Dukkon Ágnesnek a dolgokat nem differenciáló vádbeszéde, amely az ontikus kultúrtörténetet az emberiség elleni merényletnek tünteti fel, önmaga ellen fordul. A recenzens tulajdonképpen azt mondja el, miért nem szabad neki az ő polgári álláspontjáról az igazság képviselőjére vállalkozni. Félreértésre csupán az adhat okot, hogy mondandójának ezt a személyes, vallomások jellegét elhallgatja, hogy önkényesen a maga polgári nézőpontját teszi meg a dolgok mértékének, vagyis saját magát is megtévesztve, azt hiszi, ami az ő esetében indokolt, az minden más esetben is indokolható, senki másnak sem ajánlatos és semmi más esetben sem kívánatos a dolgok alakulásáért személyes felelősséget vállalni, azaz hogy az ontikus kultúrtörténet állításával ellentétben a világnak, az emberiségnek egyáltalán nincs szüksége a polgári pozíciótól elkülönülő arisztokratikus értelmiségi szerepvállalásra.

Mindez lehetne puszta naivitás, egyszerűen a polgári szemléletmód jellegzetes szűkösségének megnyilvánulása. Csakhogy amikor a recenzens szellemi-kulturális kérdésekben foglal állást, és ítélkezik, tanácsokat, recepteket ad, akkor elveit megszegve mégis értelmiségi szerepkörbe keveredik, vagyis a Raszkolnyikovtól való elhatárolódási szándéka ellenére Raszkolnyikov útjára lép, abba a hibába esik, amelytől az ontikus kultúrtörténetet óvja. A kultúráképviselőt nem vállaló polgár esetében is elvárható kultúratisztelet hiánya s következésképp az értelmiségi szerepvállalás elismerésének elmaradása akadályozza meg Dukkon Ágneszt abban, hogy szubjektív jó szándéka ellenére akár az ontikus kultúrtörténetről, akár Dosztojevszkij regényéről, amelyeket ő kimondottan polgári, pietista szempontból vizsgál, konzekvens nézeteket alakítson ki, hogy a kitűzött cél és az elért eredmény megfeleléséről gondoskodhasson. Pozíciójának tisztázatlansága miatt nincs módja felismerni, hogy a — polgári nézőpont mellett az értelmiségi nézőpont elismerését javasoló és szellemi kérdésekben az értelmiségi nézőpontnak a polgári nézőponthoz képest elsőbbséget adó — ontikus kultúrtörténet feloldja az őt megtévesztő ellentmondást, hogy a szóban forgó kérdésekről éppen ontikus kultúrtörténeti alapon lehet konzekvens nézeteket kialakítani, és hogy az ontikus kultúrtörté-

netnek ez a jelentősége. (Itt kell megjegyezni, hogy Dukkon Ágnes föltételezésével ellentétben Dosztojevszkij hőse, Raszkolnyikov természetesen nem ontikus kultúrtörténeti alapon áll. És számunkra igazában nem is érthető, hogyan lehet ilyen párhuzamot vonni.)

Dukkon Ágnessel ellentétben úgy gondoljuk, hogy az ontikus kultúrtörténettől nincs miért félni. Ha e félelemnek egy kicsit is utánagondolunk, beláthatjuk, nincsenek itt az ész fényénél méltányolható okok. Az önmagát egyetlen, tulajdonképpen realitásnak tekintő, a problémákba belegabalyodó polgár tart csupán az ontikus kultúrtörténettől, gyanakszik az ontikus kultúrtörténetre, vetíti ki az önmagával szembeni bizalmatlanságát a számára valóban szemrehányásként hangzó ontikus kultúrtörténetre, ítél saját magából kiindulva másról. Ennek ellenére kérdés természetesen, mik az irányzat elismertetésének esélyei, amikor, mint tudjuk, a polgár szemlélete határozza meg világunkat, s amikor a polgár nyilván nem egykönnyen ismeri el a számára annyira kellemetlennek tűnő, annyira elfogadhatatlan, az ő pozíciójának igazolhatatlanságát leleplező ontikus kultúrtörténetet.

Mielőtt az e recenzióban tükröződő vélemény szimptomatikusságát kimondanánk, mérlegeljük azt a lehetőséget, hogy azok többsége, akiknek az ontikus kultúrtörténetről véleményük van, és akiknek döntéseitől valamilyen formában az irányzat elismerése függ, higgadtabban, megalapozottabban, komolyabban, színvonalasabban ítélkezik. Való igaz, nem sokan fogalmaznak a Dukkon Ágneshez hasonló egyértelműséggel, sőt egyáltalán nem sokan kockáztatják meg elmarasztaló véleményük írásba foglalását, de jó okunk van arra, hogy a különböző nyilvános vagy privát jellegű szóbeli megnyilatkozásokból, a legkülönbébb szándékú alkalmi célzásokból vagy éppen a véleménynyilvánítástól való következetes elzárkózásból, az elhallgatás, a tudomásul nem vétel változatos formáiból a mélyben meghúzódó aggodalmakra, ellenséges indulatokra következtessünk. A hallgatásnak és az elhallgatásnak más okát nem találjuk, mint azt, hogy a példaként idézett vélekedésnél színvonalasabbat, komolyabbat másnak sem sikerül produkálnia, hogy a színvonal és az igényesség látszatát egyedül a hallgatás képes fenntartani. Bár ugyanakkor el kell ismernünk, a demonstratív hallgatás mögött többnyire olyan nem mindennapi ideológiai elszántság, a polgári szempont elsőbbségének vagy kizárólagosságának olyan makacs védelme húzódik meg, amely a szóba jöhető vitakérdéseket, a vélekedések színvonalának kérdését eleve bagatellizálja, s amelynek révén önmaga és mások előtt föltétlenül igazolhatónak gondolja viselkedését az, aki véleményét visszatartja.

Mivel már régóta világos, hogy itt nem a kultúrtörténet vagy az irodalomtörténet egyik vagy másik jelenségéről (egyebek között nem Dosztojevszkij regényéről), illetve nem valamely — ha még annyira elvont, de mégis tisztán elméleti — kérdésről van szó, mivel mára bebizonyosodott, hogy amennyiben az ontikus kultúrtörténet saját hajlamait követve a szakkérdésekben elmerül, szándéka ellenére elszigeteli magát, vitapartner nélkül marad, ez alkalommal nem magunkról, a minket elsősorban érdeklő kérdésekről, hanem a hallgatásba burkolódzó, gyanakvó vagy ellenséges vitapartnerokről kísérünk meg szólni, azokról a — szerintünk irracionális — motívumokról, amelyek őket mozgatják, s amelyekről

ideologikus elfogultságoktól mentesen, elemzően ők sem adnak maguknak számot.

Erre a lépésre természetesen nem könnyen határozzuk el magunkat, hiszen az ontikus kultúrtörténet szándéka szerint mindenkihez egyaránt fordul, lehetőség szerint mindenkivel dialogikus viszonyban kíván lenni. De az immár jó néhány éve folyó viták során a pozíciókat el nem fogadó vitapartnerek fokozatos elmaradása, valamint ezen elmaradás motivátlansága miatt arra a belátásra kellett jutnunk, hogy az álláspontunkkal szemben felhozható érvek kimerültek, s a továbbiakban értelmetlen a velünk nem vitatkozókat dialógusra képes vitapartnerként kezelnünk, be kellett látnunk, hogy szellemileg terméketlen és csupán gyakorlati erőfeszítéseket (intrika, adminisztratív lépések) produkáló magatartásukban — megértő szándékukról lemondva — csak értelmezendő jelenséget kell látnunk. A valódi párbeszéd lehetősége, úgy tűnik, éppen akkor teremődik meg, ha a dialógus felfüggesztődését elismerve, a mélyben munkáló irracionális motívumokat igyekszünk a magunk kezdeményező készségére hagyatkozva tisztázni, ha a kérdéseket kultúratisztelő polgár és értelmiségi ontikus szerepmegosztásában kíséreljük megvilágítani.

Természetesen egyáltalán nem akarjuk kizárni, sőt őszintén reméljük, hogy egyes esetekben a polgár önmagától, spontán módon kultúratisztelővé, vagy éppen a kultúrát képviselni tudó értelmiségivé válhat, hiszen ez végső soron szuverén, személyes belátás kérdése. Dehát a személyes belátás megszületése vagy elmaradása titok, intellektuálisan nem világítható meg, az — mint Dukkon Ágnes írta — Isten kezében van. Minket viszont Dukkon Ágnessel ellentétben nem tartanak fogva az egzisztencia titkai, hanem a kultúra intellektuálisan megvilágítható jelenségei is érdekelnek, a személyes meggyőződések világbeli képviselete, érvényesülése, illetve elmaradásának világbeli következménye köti le figyelmünket. Amikor tehát az ontikus kultúrtörténet elismertethetőségéről gondolkodunk, azt az egyszerű példát választjuk, hogy a benne kifejeződő szellemi teljesítményt — hatását elősegítendő, a kétkedők bizonyosságát megerősítendő — megkíséreljük valamely intézménnyel, testülettel elfogadtatni. Közhely: kívánatos, hogy az ilyen testületekben, intézményekben a felelős döntési jogkörrel felruházott személyek tisztességesek, elfogulatlanok, tájékozottak, jó képességűek stb. legyenek. Követelmény ez például a kritikában is, és első látásra úgy tűnhet, a fentebb idézett recenzió szerzője ennek a követelménynek megfelel. De mint a recenzió elemzése megmutatta, ez önmagában nem elegendő, az előbbieken, a tisztesség és a műveltség polgárerényén kívül még valami másra, a véleményt alkotó szellemi szabadságára, hiteles szellemi beállítódására is szükség van. Mint tudjuk, gondolkodásunk mai rendje is tükrözi a polgárerények elégtelenségének fölismerését, jól lehet csak abban a negatív formában, hogy csendes, de általános kétely figyelhető meg manapság velük kapcsolatban, és fogyatékságaikat többnyire az ítélezési szempontok objektivitásával, egzaktuságával kísérlik semlegesíteni.

Az egzaktan formulázott követelmények rendszere, a tények szigorú kontrollja bizonyára alkalmas arra, hogy az erkölcs és a műveltség alkalmi privát defektusait kiküszöbölje, hogy a bírálat, a minősítés korrektségéről többé-kevésbé gondoskodjon. Arra azonban a problémának ez a személytelen kezelési módja

soha nem lesz képes, hogy az ideológiai düh kultúrtörténeti gyökerű elszabadulását megakadályozza, hogy a problémába belegabalyodott polgár döntéseit egy bizonyos, még elfogadható szellemi, szakmai és erkölcsi színvonalon tartsa, hogy a kultúratizsztetét vesztett polgár értelmiségellenességét csillapítsa, és adott vonatkozásban a képmutató, manipulatív és hazug megnyilvánulásoktól megóvja. Nem elegendő tehát a műveltségi, erkölcsi szempont elégtelenségét csak közvetve, negatív formában, azaz a személyes megnyilatkozásoknak az objektív-egzakt kritériumok segítségével való korlátozása által kifejezni, hanem föltétlenül szükséges az ideologikus elfogultságoktól mentes szellemi szabadság, a hiteles szellemi beállítódás követelményének közvetlen megfogalmazása, és a konkrét esetekben azok számonkérhetőségének elismerése.

Amikor a kritikus vagy valamely testület döntési, ítéletalkotási jogkörrel felruházott tagja a maga szerepkörében gyakorlati-ideológiai aggodalmaknak ad hangot, vagy akár csak ilyen aggodalmakat enged érvényesülni, amikor a szellemi teljesítmény tényleges, elemző vizsgálata, adekvát megítélése helyett mániákusan a társadalmat vagy annak valamely rétegét fenyegető veszélyekről beszél, vagy éppen hallgat róla, de az objektív kritériumok mögé bújva, manipulatív döntésével a szellemi teljesítmény tényét letagadva, ettől, a benne megképződő, előtte felködlő veszélytől óv, akkor félelmeivel és manipulatív döntéseivel azt bizonyítja, hogy az általa tanúsított és a mai közfelfogás által neki sugallt polgári beállítottság miatt alkalmatlan szerepének ellátására, az előtte felmerülő feladatok megoldására. És ezen az állapoton csak abban az esetben változtathat, ha elismeri, hogy nem pusztán az illető tisztségre való választhatósága, azaz egyszerűen polgár volta alapján méltó — hivatott és köteles — a rábízott teendők ellátására, hogy nem csupán mint törvénytisztelő polgár vállalta bizonyos szabályok, előírások betartását, hanem mert megválasztásával egy időben a majdan elé kerülő ügyekért személyes felelősséget vállalt, és mert — magát értelmiséginek tudva, az értelmiségi mentalitás követelményeinek eleget téve — képes is a felelősség vállalására.

A helyzet képtelenségét, a polgárban munkáló motívumok irracionálisát szemléletesen bizonyítja, hogy manapság a döntési pozícióban lévő, az úgymond a hatalmat birtokló polgár fél attól, aki ilyen pozícióval nem rendelkezik, aki mint kérelmező, pályázó egyik vagy másik testülethez fordul, magát ennek vagy annak az intézménynek a döntésére bízza. Aggodalmát az illető tisztségviselő — mint-hogy a legkézenfekvőbbnek és a megtévesztő hangulatkeltésre leginkább alkalmasnak ez tűnik — a kérelmező nézeteinek türelmetlenségével magyarázza. Pedig hát nem a törvénytisztelő türelem jele az, hogy a kérelmező, pályázó nem mindenáron az illető testület tagja akar lenni, illetve nem arra törekszik, hogy különböző praktikákkal a testület tagjait pozícióikból kibillentse, hanem éppen ellenkezőleg, pályázatának benyújtásával tulajdonképpen azok illetékességét elismeri? Hát vajon nem az a tisztségviselő a türelmetlen, aki döntési vagy hatalmi helyzetére való tekintet nélkül a magát rábízó, a neki bizonyos mértékig kiszolgáltatót pályázót vádolja türelmetlenséggel, aki vádaskodásával a pályázatot — annak tényleges elbírálása elől kitérve — eleve diszkvalifikálja?

Mondhatja erre valaki, hogy az intézményeket és a testületeket ideológiai

védőbástyaként kezelő polgárnak igaza van, hiszen mint láttuk, az ontikus kultúrtörténet a kultúrát nem tisztelő, az értelmiségi szerep elismerésétől tartózkodó polgár álláspontját igazolhatatlannak mondja, hiszen az ontikus kultúrtörténet a dolgok mai állása mellett úgymond nem tolerálja a polgárt. Kérdés azonban, miért kell azt a lehetőséget kizárnunk, hogy ebben a kérdésben az ontikus kultúrtörténetnek esetleg igaza van? Miért kell e kérdés megítélésében a polgári szempontot kritikán felül állónak tekintenünk, miért biztos, hogy a polgár a türelmes-türelmetlen fogalompárt mindig megfelelő módon használja? Mi magyarázza, hogy egyfelől türelmetlenségnek minősítjük, ha valaki egyáltalán fölveti e kérdés megvitatásának szükségességét, és másfelől elfogadjuk, ha valaki más álláspontjának felülvizsgálata elől komoly indoklás nélkül, sértődötten és vádaskodva kitér? Annak, a lét rendjével és az emberi természettel össze nem egyeztethető helyzetnek a manipulatív fenntartásáról van itt szó, amelyben a polgár a kultúra iránti normális tiszteletet felmondta, és saját kultúrtörténeti illetékességi körét túllépve, az értelmiségi szerepkört is magához vonta.

Nem nehéz belátni, az a polgári mentalitás mutatkozik meg itt, amely a hozzá nem illő értelmiségi szerepkörben nevetséges módon bármely, számára kényelmetlen kérdés fölvetésében személyiségjogainak megsértését fedezi fel, amely a maga polgári fogalmait fonák módon az értelmiségi szerepkörré alkalmazza, és annak következményeként az emberi jogokkal a szellemi szabadságot korlátozza, azaz helyzetével visszaél, s amely emiatt egyszerűen képtelen bármiféle elvi vitára, amelynek talaján bármely véleménycsere hol visszataszító gyalázkodásba, hol bürokratikus semmitmondásba, illetve üres társasági udvariaskodásokba fullad. Aki valóban értelmiségi, vagy aki polgár létére is szellemi pozíción áll, annak eszébe sem jut, hogy bárki is mások szellemi megnyilatkozásai által jogaiiban vagy személyiségében sértve érezheti magát. Hát nincs igazunk, ha e kusza, irracionális vélekedésben és viselkedésben annak a bizonyítékát látjuk, hogy polgári nézőpontból nem lehet a problémákban kiigazodni, és ha úgy találjuk, hogy a lehetőségeit meghaladó feladattal viaskodó polgár lát úton-útfélen rémeket, gondolja azt, hogy minden emberi megnyilvánulás ideologikus, hogy szellemi és gyakorlati megnyilatkozások, polgári jog és értelmiségi felelősségvállalás között nincs mód különbséget tenni, s keveri össze ily módon a szezont a fazonnal.

De ha nincs is igaza a polgárnak (igaza egyébként is csak az értelmiségi-nek lehet, hiszen csak az értelmiségi képviseli az igazságot, a saját lehetőségeinek határait megtapasztaló polgár, mint tudjuk, az igazságot zárójelbe teszi, és mintegy önkritikusan lemond annak képviseletéről), védekezése, aggodalma, érdekeiről való gondoskodása még lehet nagyon is jogos, még lehet nagyon is igazságtalan, ha bárki őt az általa birtokolt pozícióból kiszorítani akarja. Szabad-e a tisztesség és a műveltség polgárerényének jelentőségét kétségbe vonnunk, tisztességes és művelt polgárokat szerzett jogaikból kiforgatnunk az igazság érvényesítésének állítólagos értelmiségi jelszavával? Értelmiségi ilyesmit nem tehet, nem értelmiségi az, aki ilyesmivel próbálkozik, és nem igazság már az, ami jelszóvá válik. Dehát nem is lehet esélye sem az igazságnak, sem az értelmiségnek a polgári jogérvényesítéssel szemben, nem követhet el nagyobb hibát az ontikus kultúrtörténet művelője, mint ha elveit megtagadva a polgár pozíciójába téved, mint ha a polgárt

úgymond a saját terepén saját fegyverével akarja megverni. A polgárnak ettől a lehetőségtől nem félnie kell, hanem ha éppen ellenségesen, értetlenül szemléli az ontikus kultúrtörténet próbálkozásait, hát erre az eshetőségre kell várnia, mert ha bekövetkezik, ha a jogsértés a magát értelmiséginek nevező renitens szakmabelire rábizonyul, a szakmai érdekeket érvényesítők falanxa, az azonos ipart űzők céhe ország-világ előtt lehetetlenné teszi a rend megbontóját.

Milyen értelmiségi az, aki a tisztességet és a műveltséget (a polgárt) magában és másokban nem értékeli, aki a tisztesség és a műveltség ápolása céljából létrehozott intézményeket negligálni akarja? De fordítva is megkérdezhetjük, milyen polgár az, aki a szellemi tevékenységet iparszerűen megszervezhető mozzanatokra redukálja, aki az általa nyújtott teljesítményt maximálisnak tüntetve fel, az ő szerepkörét meghaladó értelmiségi szerepvállalás lehetőségét és szükségességét kétségbe vonja? A polgárnak önmagával és a világgal való ezen meghasonlását nem egyszerűen a polgári kvalitások, a tisztesség és a műveltség elapadásával magyarázzuk, és ezért e jelenség láttán polgár módjára nem moralizálunk, hanem a polgár látókörén kívül eső kultúrtörténeti ok megvilágítását, a polgár számára beláthatóvá tételét tekintjük feladatunknak, és az emberi dolgoknak a kultúrát nem tisztelő polgár horizontját meghaladó rendjére utalva, meg vagyunk győződve arról, hogy jelenbeli megnyilvánulásainak abnormális voltát, egyfelől tisztessége és műveltsége, másfelől saját léte ontikus határainak megtapasztalása (kultúratisztelete) révén a polgár be tudja és be fogja látni.

Az ontikus kultúrtörténet nem "vádolja" a polgárt, csupán azt a szemléleti leszűkülést világítja meg, amely a kultúratisztelet hiánya, elmaradása miatt előállt, csupán azt igyekszik megmutatni, hogy a polgár szemléletének leszűkültsége miatt nem képes szerepét értelmezni. Nincs itt másról, többről szó, mint arról, hogy míg mondjuk a szellemi teljesítmény objektív, egzakt mérésére való törekvés hetven-nyolcvan évvel ezelőtt alkalmas mankónak bizonyult, jól ellensúlyozta a polgári mentalitás kizárólagossá válása miatt bekövetkezett szellemi kompetencia-vesztést, és jól szolgálta káros következményei kivédésének ügyét, ma az idő telével, a kultúrtörténeti problémahelyzet megváltozásával annak dogmatikus, értelmetlen alkalmazása a továbblépés akadályává, a szellemi mozgás elviselhetetlen fékezőjévé vált. Ma már aligha halogatható annak az alapigazságnak a kimondása, hogy szellemi kérdésekben a polgári nézőpont elsőbbsége egyszerűen nem tartható.

Bár a polgárt tulajdonképpen nincs miért vádolnunk, és csak az amúgy is értelmetlen helyzet összekuszálását vonhatja maga után, ha negatív tapasztalatainktól megzavartan a polgár "hatalmának megdöntésére" szólítunk fel, arra nagyon is helyénvaló figyelmét felhívunk, hogy a jelen helyzet kétértelműsége, a jelenleg érvényesülő formuláknak a tényleges problémahelyzetben való alkalmazhatatlansága, a világkép működtetéséről gondoskodó polgár belső bizonytalansága, időről időre kitoró hisztériái a rossz szándékú, sem nem tisztességes, sem nem szakszerű, a polgári követelményeket sem kielégítő mesterkedéseknek micsonda melegágya lehet, és mekkora teret nyithat a tényleges döntéshelyzetben lévő, alapjában korrekt, tisztességes polgárok megtevéstésének, manipulálásának. Abban a személytelen struktúrában, amelyben mindenki fel van mentve a sze-

mélyes felelősségvállalás kötelessége alól, ahol normálisnak tűnik a saját érdek érvényesítése közben a lelkiismerettel kötött kompromisszum, sőt ahol a személyes felelősségvállalás igényének kinyilvánítása az egyik legnagyobb vétségnek számít, ott egyrészt képmutató módon szinte mindenki tisztának gondolhatja magát, másrészt a rendszerben érvényesülő egyetlen tisztátalan szándék, ha elég dörzsölt, ha elég agyafúrt, árnyékát többé-kevésbé mindenkire rávetheti. A szubjektív önkényt kikapcsolni akaró egzakttság és objektivitás nagyon könnyen ellentétbe fordulhat, a lehető legostobább és a lehető leggonoszabb szándék médiumává válhat, esetről esetre a butaság és a rosszindulat olyan keverékét hozhatja létre, amellyel szemben a legjobb akarat is tehetetlennek bizonyulhat, hiszen az elvek tisztázatlansága, meg nem fogalmazódása esetén az ötletadók törvényszerűen a rendszeren kívül maradnak, ugyanis így élhetnek a leginkább vissza a szabályokat misztifikáló és a saját rendszerének tüzszává váló polgár naivitásával és befolyásolhatóságával.

Most, amikor az ontikus kultúrtörténet egykori vitapartnerei többé nem vitatkoznak, hanem intézmények és testületek sáncai mögé húzódva már fölcserélték "a kritika fegyverét a fegyverek kritikájával", bármennyire is kényelmetlen számunkra, és bármennyire — be kell vallanunk — nem-szándékunk szerint mennek a dolgok, a helyzet megváltozását van okunk valamely sajátos természetű sikerként elkönyvelni, amennyiben a korábbi hamis, felemás helyzetből való kilépést jelenti, amennyiben mégiscsak leleplező a szellemi pozíció látszatának látványos feladása, illetve mégiscsak eredmény az ontikus kultúrtörténetnek legalábbis ellenfélként való elismerése, ha már vitapartnerként való elismerésünkre a jelzett körülményekből adódóan önhibánkon kívül nem számíthatunk. Siker az is, hogy a korábban ezoterikusnak, sterilen szellemi érdekűnek, az úgynevezett valós, gyakorlati kérdésektől doktrinér módon elzárkózónak, nehézkesen és ügyefogyottan elméletieskedőnek csúfolt ontikus kultúrtörténet anélkül, hogy eredeti intenciójáról megfélemedezett volna, közéleti irányultságot vett, hogy a vitapartner viselkedésében beállt fordulat tanulságait értékesítve például demokrácia és polgárosodás kérdéseiben tudott és kényszerült nyilatkozni.

Az ontikus kultúrtörténet kínálta nézőpontról arra a belátására jutunk, hogy nincs demokrácia, nincs demokratikus közélet ott, ahol a polgárt megillető jogok mellett nem ismerik el az értelmiségi felelősségvállalási készséget, ahol a saját jogait hisztériásan védelmező polgárok mindenáron el kívánják foglalni a felelős értelmiségi pozíciókat, illetve ahol az ezen pozíciókat betöltő emberek a korszellemtől megtévesztetten helyzetükhöz nem illő módon, polgári stílusban tevékenykednek, és még a polgári kultúratiszteletről is megfélemedeznek. Ott csak a demokrácia formájába öltöztetett jogi diktatúra lehet, olyan nevetséges káosz, ahol a pozíciókat betöltők, a döntéseket hozók sajnáltatják magukat azokkal, akiknek kárára döntéseik megszületnek, és panaszkodnak képmutatóan lehetőségeik behatároltságára, az igazság érvényesítésének lehetetlenségére, mintha még ma is olyan formálisan meghirdetett diktatúra volna, amilyen az elmúlt évtizedekben volt. Mivel a magunk részéről szilárdan hiszünk a demokráciában, abban, hogy a korábbi arisztokratikus berendezkedések letűntével egyedül a demokrácia tekinthető a lét rendje, az emberi természet szerint valónak, a hisztériás ideologikus

óvások tudomásulvételére semmiféle okot nem látunk, és bízunk abban, hogy a szellemi, elvi-eszmei kérdések megvitatása a mai heves ellenállás dacára a jövőben kikényszeríthető, hogy a viták eldöntésére hivatottak előbb-utóbb helyzetük magaslatára emelkednek, a korszellem által rájuk kényszerített hivatalnoki vagy ideológusi, politikusi maskarát magukról levetik, tisztükben annak rendje és módja szerint járnak el.